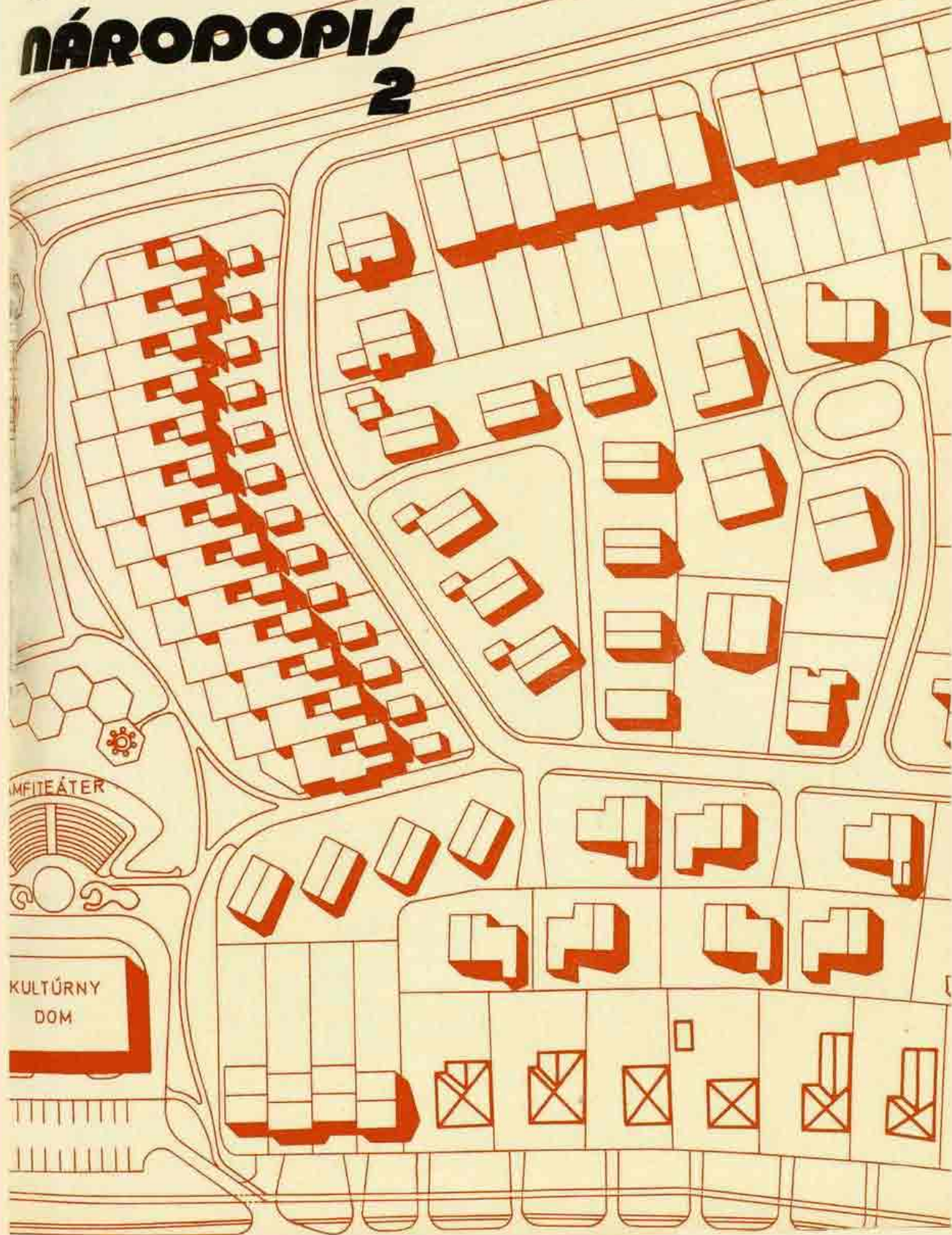

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 2

Storočný vývin bývania na vidieku možno sledovať i z vonkajšieho vzhľadu domu.

Reprodukované ukážky z Bratislavy-Rusoviec sa týkajú domov, ktoré vznikli koncom 19. storočia, opierajú sa však o staršie typy ovplyvnené tereziánskou centrálnou reguláciou; sú medzi nimi aj také, ktoré postavili začiatkom 20. stor. a ukazujú závislosť od miestneho kaštieľa; po roku 1970 viaceré príbytky vznikli z montidomu OKL.

Autorom farebných fotografií na 2. a 3. strane obálky je Vladimír Gosiorovský

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online prístupné iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

2. 1978

OBSAH

ŠTÚDIE

- Adam Pranda: Formovanie nového systému hodnotových orientácií na súčasnej slovenskej dedine 235
- Božena Filová: Miesto a pôsobenie tradícií v spôsobe života súčasnej slovenskej vidieckej rodiny 269
- Peter Salner: Štruktúra súčasnej mestskej rodiny 285
- Daniel Luther: Prvky konštituovania tradície v súčasnosti (Na príklade analýzy fašiangových obyčajov) 302
- Antonín Robek: Účasť Zdeňka Nejedlého při vydávání lidových písní. (K stému výročiu narodenin) 316

MATERIÁLY

- Etnografický atlas Slovenska – pokusné komentáre:
Ema Kahounová: Vinohradnícke nože 326

DISKUSIA GLOSÝ

- Soňa Kovačevičová: Doklady k centrálnej regulácii individuálnej výstavby na Slovensku po roku 1945 343

- Václav Frolec: Syntéza o ľudovom staviteľstve v karpatsko-balkánskej oblasti. Návrh projektu 347

ROZHLADY

- Životné jubileum PhDr. Márie Kosovej, CSc. (Soňa Burlasová) 351
- K jubileu PhDr. Viery Gašparíkovej, CSc. (Milan Leščák) 354
- Životné jubileum PhDr. Estery Plickovej, CSc. (Jarmila Pátková) 357
- Jubileum bulharského etnografa Vasila Marinova (Václav Frolec) 362
- K niektorým otázkam ďalšieho rozvoja národopisnej práce v Etnografickom ústave Slovenského národného múzea v Martine (Igor Krišteň) 363
- Prestavba štúdia národopisu na vysokých školách (Ján Michálek) 370
- Medzinárodné sympózium o etnografických aspektoch socialistického spôsobu života (Adam Pranda) 376

RECENZIE A REFERÁTY

- Premeny ľudových tradícií v súčasnosti. 1. Československo (Václav Frolec) 379
- A Békés Megyei Múzeumok Közleményei. 3. Néprajzi tanulmányok Tótkomlósról (Ján Mjartan) 381

Irena Pišútová: Súčasná ľudová plastika na Slovensku (Bohuš Bodacz) . . .	383	Imre Balogh: Tugurium — szállás — tanya, príspevky k dejinám predchádzajúcim maďarské osídlenie taní (Soňa Švecová)	391
Iva Heroldová: Válka v lidovém podání (Viera Gašparíková)	385	Volkstümliche Keramik aus Europa (Helena Tomečková)	393
Národopisná knižnica (Jarmila Pátková)	387	Studien zur europäischen traditionellen Fischerei (Ján Mjartan)	394
Folktales from Asia — for Children everywhere (Mária Kosová)	388	Helena Šenfaldová: Pletení z loubkú (Ján Chlup)	395
François Sigaut: L'histoire de l'agriculture en France (Viera Urbančová)	390		

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÝ REDAKTOR

Pavol Stano

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevićová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

PRVKY KONŠTITUOVANIA TRADÍCIE V SÚČASNOSTI (Na príklade analýzy fašiangových obyčajov)

DANIEL LUTHER

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Obdobie budovania socializmu na Slovensku je charakteristické hlbokými zmenami v ekonomickej, sociálnej a kultúrnej sfére života spoločnosti. Tento zložitý proces pozorujeme najmä na vidieku, kde industrializácia, kolektivizácia poľnohospodárstva, zmeny štruktúry zamestnaní, rast životnej úrovne, vzdelania, sociálnej a zdravotnej starostlivosti atď. vyvolali špecifický vývoj ľudovej kultúry.¹ Tradičná ľudová kultúra ako odraz života predchádzajúcich generácií postupne stráca svoje postavenie, tvorí sa nová tradícia, ktorá vyhovuje životnému štýlu súčasnej dediny. Etnografia si kladie za cieľ odhaliť zákonitosti týchto premien, usiluje sa poukázať na funkciu tradičnej kultúry v procese formovania socialistickej kultúry. Preto výskum lokálnych spoločností nadobúda čoraz väčší význam, pretože umožňuje mikroanalytický pohľad na vybrané problémy ako predpoklad ďalšieho zovšeobecňovania. Súčasťou tejto koncepcie je aj táto práca.

I.

Orientácia na mechanizmy fungovania ľudovej kultúry ako otvoreného systému² nás viedla k tomu, že pri výskume sme sa nevyhýbali ani tým kultúrnym javom, ktoré by sme mohli jed-

noducho označiť ako „nenárodopisné“ alebo ako netradičné či netypické pre skúmané spoločenstvo. Ide o kultúrne javy z genetického hľadiska nedomáce, ktoré prešli procesom asimilácie a postupne sa stali relatívne pevnou súčasťou kultúrneho života dnešnej dediny. Pôvod týchto javov, ako aj formy vnikania do kultúry spoločenstva sú rôznorodé, no počas ich fungovania v novom prostredí pozorujeme aj niektoré zhodné vlastnosti: postupne strácajú črty individuálnosti a stále viac sa uplatňuje kolektívny charakter tvorby, čomu napomáha variačný proces ako spôsob ich jestvovania, viazané sú na určitú príležitosť (kalendárnu, rodinnú) alebo na istú situáciu (máme tu na mysli voľnejšiu väzbu), sú funkčné a popri estetických funkciách sa uplatňuje celý rad mimoestetických funkcií.³ Ak dodáme, že ich aktívnym nositeľom je dané spoločenstvo, môžeme konštatovať, že tieto kultúrne javy sa hlavne v spôsobe svojej existencie zaradili do komplexu ľudovej kultúry ako jeho špecifická súčasť, pričom miera vonkajšej znakovnej príbuznosti s tradičnou vrstvou ľudovej kultúry je rozličná. Predpokladáme, že práve analýza týchto javov nám umožní aspoň čiastočne odhaliť kultúrny mikrovývin jedného spoločenstva vo vymedzenom časovom úseku.

Cieľom práce je teda odkrytie mechanizmov kultúrnej komunikácie prostredníctvom analýzy vybraných javov a poukázanie na funkciu tradičnej kultúry v procese asimilácie nových javov v kultúre určitého lokálneho spoločenstva. Je pravda, že takto postavený problém si vyžaduje analýzu viacerých a hlavne kvalitatívne odlišných javov, keďže na súčasnej dedine sa uplatňujú javy rôznej kultúrnej proveniencie. Preto spresňujeme, že ide o situáciu, keď sa preberá jav z tradičnej kultúry iného lokálneho spoločenstva.

Za predmet analýzy sme si zvolili dva javy, z ktorých jeden („chodenie Turkov“) nebol súčasťou tradičnej stavby fašiangových sviatkov v skúmanej obci a druhý („pochovávanie basy“) sa do nej opätovne zaradil po dlhšom časovom odstupe. Podľa údajov najstarších obyvateľov obce tento jav zanikol približne okolo roku 1920, kronika obce z roku 1934, kde sú opísané aj fašiangové zvyky, už „pochovávanie basy“ ako záver fašiangov nespomína.

	Počet obyv.	Z toho vo veku 15–59 r.	Zo 100 ekonomicky činných pracuje v		
			priem.	poIn.	v obci
Borský Peter	1506	823	14,1	42,6	38,9
Borský Mikuláš	2492	1378	14,8	40,3	40,9
Lakšárska Nová					
Ves	1139	605	13,8	51,9	59,0
Štefanov	1730	991	20,2	59,5	65,0

Výskum bol uskutočnený v obci Borský Peter (okr. Senica). Je to bežná poľnohospodárska dedina na Záhorí. Administratívne je spojená s väčším Borským Mikulášom, no pokiaľ je to možné, zachováva si svoju autonómiu i naďalej. Pracujú v nej rôzne spoločenské organizácie, má školu, osvetovú besedu s knižnicou, obchody, kultúrny dom, autobusové a vlakové spojenie umožňu-

je styk so širokým okolím, rozšírený je rozhlas a televízia. Časť obyvateľstva našla zamestnanie v miestnom JRD, v družstve Detva, no časť odchádza do zamestnania aj mimo obce. Prehľad zamestnaní z roku 1961, ako ho uvádza Štatistický lexikón obcí (Praha 1965), nie je síce obrazom súčasného stavu, no aspoň orientačne ukazuje hlavné rozloženie zamestnaní obyvateľov. Na porovnanie uvádzame údaje z okolitých obcí. (Pozri tab. na vedľajšom stĺpci.)

Aj v minulosti patrila obec k priemerným dedinám roľníckeho charakteru. Zamestnania obyvateľov máme zaznamenané z roku 1930, keď z celkového počtu 1428 obyvateľov bolo 24 drobných remeselníkov a obchodníkov a ostatní sa venovali roľníctvu, dobytkárstvu a obchodu so zeleninou.

Vybranú obec teda možno stručne charakterizovať ako obec so stredným počtom obyvateľov, v ktorej je prevládajúce zamestnanie poľnohospodárstvo a ktorá môže byť vhodným reprezentantom súčasnej dediny.

Výskum prebiehal v rokoch 1976–1977. Súhrnne ho možno považovať za štacionárny výskum uskutočnený formou opakovaných krátkodobých výskumov. Základ tvorí priame pozorovanie javov v ich prirodzenej situácii. Ďalšie informácie sú získané rozhovormi s členmi jednotlivých skupín fašiangovníkov. Individuálne postoje členov spoločenstva sú spracované z rozhovorov, ktoré mali formu ankety a uskutočnili sa počas obchôdzky fašiangovníkov. Odpovede sme získavali na tieto okruhy otázok: význam fašiangov a účasť rodiny na nich; obľuba tanca „pod šable“ a „tanca Turkov“; porovnanie dnešnej podoby tancov i fašiangov vôbec s minulosťou. Ostatné údaje používané pri analýze sú výsledkom doplňujúcich rozhovorov s vybranými informátormi.

Keďže ide o výskum súčasného stavu ľudovej kultúry, musíme vymedziť časový úsek, v ktorom vybrané javy sle-

dujeme.⁴ Riešená problematika si vyžaduje ohraničiť ho časom existencie oboch javov v kultúre obce (posledných päť rokov), pričom za základ považujeme ich stav počas nášho priameho pozorovania. Porovnávací materiál predstavuje časový úsek obsiahnutý v živote najstaršej generácie, teda približne od začiatku nášho storočia s dôrazom na medzivojnové obdobie.

Spôsob analýzy vychádza z tejto metodologickej konštrukcie:

a) Javy sa chápu v ich úplnosti, ako prvky patriace do určitého širšieho kultúrneho systému. Znamená to, že ich skúmame v súvisi so spoločenskými normami a vzťahmi, ktoré sa uplatňujú pri danom kultúrnom systéme (fašiangy) a zároveň ako súčasť stavby tohto systému, v ktorom spĺňajú adekvátne funkcie.

b) Javy sa analyzujú ako premenlivé, vnútorne sa meniace útvary, ktoré sú charakteristické práve dynamikou zmien, procesom vznikania a zanikania.

c) Vývoj javu sa sleduje z hľadiska cieľa, ku ktorému vo svojom vývoji postupoval. Východiskom je teda určité štádium (v našom prípade súčasný stav), v ktorom sú zakotvené jeho podstatné vlastnosti a vývojové tendencie.

d) Pri analýze sa berú do úvahy najmä tie vlastnosti alebo zložky javu, ktoré sú podstatné a ktoré sa priamo zúčastňujú na vývoji daného javu.

e) Podstata javu sa skúma prostredníctvom odhaľovania vnútorných antinómíí a najmä ich riešením.

f) Jednotlivé etapy vývoja javu sú zostavené do logickej štruktúry podľa ich historickej následnosti.⁵

Východisková hypotéza predpokladá, že každý kultúrny jav, ktorý je súčasťou určitého spoločenstva, sa vyvíja v závislosti od individuálnych postojov a kolektívnych noriem,⁶ podmienených spoločensko-ekonomickou situáciou. Forma a funkcia javu sa prispôsobuje súboru platných spoločenských noriem, no rov-

nako aj kultúrny jav ovplyvňuje tento systém noriem prostredníctvom vlastnej znakovkej štruktúry a cez komunikačnú sieť svojich nositeľov. Stimulom v tomto napätí je tradícia.

II.

Posledné tri dni fašiangov pred Popolcovou stredou v Borskom Petri sú bohaté na rôzne zvykoslovné útvary, ktoré v súhrne so spoločenským životom počas týchto dní vytvárajú z fašiangov stále aktuálne ľudové slávnosti.⁷ Začínajú sa nedeľnou zábavou, v pondelok ráno pokračujú obchôdzkou „šablárov“ (tak v obci volajú skupinu mládencov, ktorí po jednotlivých domoch predvádzajú tradičný tanec „pod šable“). Keďže rovnaká obchôdzka sa koná aj v utorok, zaužívaná je tu výmena obcí so skupinou z Borského Mikuláša, takže v pondelok každá skupina vystupuje v susednej a v utorok vo vlastnej obci. Rovnaký spôsob dodržiava skupina „Turkov“ (tak volajú ženatých mužov, ktorí ako fašiangovníci chodia s „tancom Turkov“). Keďže tento tanec predvádzajú len Petrania, v každej obci sa „chodí s Turkami“ iba jeden deň. Večerná zábava v Kultúrnom dome je aj v pondelok a utorňajšia zakľučuje celé fašiangy. Na nej sa stále dodržiava odobratie „ferule“ (zdobený predmet, ktorý je znakom mládeneckého richtára) ženáčmi od slobodných chlapcov, ktorým takto na krátky čas symbolicky odnímú vedenie zábavy. Okolo desiatej hodiny večer zahrá muzika po prvýkrát pôvodne obradový tanec „adamicu“, pri ktorom sa malo dobre skákať, aby narástlo vysoké konope. O polnoci „pochovajú basu“, muzika zahrá marš a fašiangy sú skončené.

Na fašiangoch sa zúčastňuje celá obec. V porovnaní s minulosťou sa spoločenský život viac koncentruje vo večerných hodinách, keď sú ľudia doma zo zamestnania. V dobe súkromného hospodárenia sa robili počas fašiangov len bežné do-

máče práce a práce okolo dobytku, inak sa ľudia venovali zábave. Naďalej sa udržiava pečenie fašiangového obradového pečiva (šišky, béleše). Chodenie fašiangovníkov po domoch je obľúbené. Prijatie skupín sa robí výlučne vo dvore alebo na ceste pred domom, kde predvedú tanec, pohostia ich pálenkou, občas pečivom a jedlom (slanina s chlebom). Hlavná časť odmeny za predvedenie tanca sa oproti minulosti preniesla na finančnú zložku. V domoch očakávajú skupinu zväčša len ženy. Muži sú doma zriedkavo, ak nie sú v zamestnaní, idú na návštevu ku kamarátovi alebo do krčmy. Ak skupina „šablárov“ stretne muža na ulici alebo ich očakáva doma, vtedy ho fašiangovníci zdvihnú na ruky, muzika zahrá fanfáru a richtár ho vypláca „ferulou“ dovtedy, kým nepoďakuje. Posledný tanec predvádzajú skupiny krčmárovi, čím sa obchádzanie po dedine končí.

Pozrime sa bližšie na dva kultúrne javy, ktoré ešte v nedávnej minulosti neboli v skúmanej obci súčasťou fašiangov a prenikli do nich vďaka aktivite niektorých jednotlivcov. Je to „chodenie Turkov“ a „pochovávanie basy“. Kým prvý je charakteristický pre určité lokality, druhý je všeobecne rozšírený.

„Chodenie Turkov“ je tradičný fašiangový jav v blízkom Šaštíne. Jeho prvé predvedenie v Borskom Petre prebehlo takto (podľa výpovede F. Líneka): Okolo roku 1965 robil v obci jeden murár a ten nahováral F. Líneka a B. Ružičku, aby prišli so svojimi kamarátmi k nim do Šaštína ako „šablári“ a on zasa so svojou skupinou pôjde do Petra, že si jednoducho vymenia obce. Petranom sa však nechcelo ísť na fašiangy preč z domu, ale F. Línekovi sa zapáčila myšlienka skúsiť to na Búroch s „Turkami“. Nahovoril na to priateľov z hasičského zboru a spomínaný murár ich ten tanec naučil. Dohodli si hudobníkov, dali si ušiť oblečenie podľa šaštínskeho vzoru, zohnali si uniformu pre „tureckého kapitána“

a rozdelili si funkcie. Keď ráno vo fašiangový pondelok vyšli z požiarnej zbrojnice a začali chodiť po domoch v dedine, zbehlo sa okolo nich mnoho zvedavcov. Mali veľký úspech, všade ich dobre pohostili a odmenili. Boli s výsledkom spokojní a chystali sa, že to zopakujú aj v budúcom roku. Kostýmy, ktoré mali odložené na požiarnej zbrojnici, sa im však postrácali, prišli do toho rôzne nezhody a viac sa nešlo. Nová skupina vznikla asi pred piatimi rokmi. Opäť ich dal dokopy F. Línek a odvtedy chodia každý rok.

Skupinu tvorí 12 členov, je to „turecký kapitán“, osem „Turkov“, dve „maškary“ a „pokladník“. „Kapitán“ je oblečený v starej modrej uniforme s čiapkou, v bielych rukavičkách a v ruke má šabľu. „Turci“ majú na sebe široké červené nohavice zastrčené do vysokých čiernych čižiem, bielu košeľu, na nej majú širokú červenú stuhu, ktorá je preložená cez plece a zopnutá na bokoch, na hlave červené turecké čiapky, v rukách staré fľaštičky s červeným vínom. „Pokladník“ má čierny frak, čierny klobúk, na očiach tmavé okuliare, v ruke pokladničku. „Maškary“ — jedna je oblečená za šaša, v ruke má menší ražeň, druhá predstavuje Cigánku. Muzikanti sú v civilnom oblečení. Jedna z dvojice masiek najprv zistí, či je niekto doma a či chcú prijať fašiangovníkov. Pritom s domácimi trochu požartuje a spýta sa, či si dajú zahrať „tanec Turkov“⁸ alebo si iba voľne zatancujú. Prianie domácich oznámi tanečníkom. Tí prichádzajú k domu v dvojstupe na čele s „kapitánom“, za nimi idú muzikanti, ktorí hrajú do kroku. Vojdú do dvora a podľa želania domácich im alebo predvedú svoj tanec, alebo si so ženami zatancujú, prípadne oboje. Gazdiná potom dá pokladníkovi peniaze, ak ich pozve na pohostenie, ponúka vypiť a niekde aj zajesť. Fašiangovníci sa poďakujú a idú ďalej.

Skupina obchádza dedinu a nevynechá ani jeden dom. Ak sa stane, že im ne-

zostane čas na všetky domy alebo omylom niekoho vynechajú, ohovoria ich (hľadá sa vysvetlenie v osobných vzťahoch; prenáša sa to do osobných vzťahov — „čo ja nemám pre nich desať korún?“ ap.). Preto sa dbá, aby navštívili každý dom a tak návštevy skracujú na minimum. Táto zásada sa kombinuje s úsilím vybrať čo najviac peňazí a teda obísť čo najviac domov. Ďalej tu platí pravidlo, že každý sa chápe v určitých spoločenských, rodinných, susedských a kamarátskych vzťahoch.⁹ Preto členovia evidujú, ku komu v rámci týchto vzťahov musia bezpodmienečne ísť, aby nedošlo k nedorozumeniu. Podľa spomínaného pravidla skupinu hodnotí aj spoločenstvo: považujú ich za „zohratú partu“, zdôrazňujú sa rodinné zväzky medzi nimi ap. Skupinu hodnotí aj vedenie obce — každá skupina preto vystupovala v rámci niektorej spoločenskej organizácie („Turci“ išli t. r. ako členovia Zväzu drobných chovateľov, v minulosti chodili ako hasiči atď.). Najširšie zadelenie skupiny je jej označovanie ako „ženáči“, čo sa pri zostavovaní skupiny aj dodržiava a má to okrem iného aj vplyv na výšku finančnej odmeny (obvykle dostávajú viac ako „šablári“, čo sú slobodní mládenci). Odmeňovanie taktiež patrí medzi pravidlá, ktoré sa univerzálne vzťahujú na javy predvádzané obchôdzkovým spôsobom. Najvýraznejšie tu samozrejme pôsobí finančná zložka, ktorá bola popri iných faktoroch (najmä zábavnej a reprezentatívnej funkcii) hlavným motívom tohoročného vystupovania skupiny v obci Hradište, kde vo fašiangovú nedeľu, rovnako ako vo vlastnej obci, obchádzali po dedine. Dávanie odmeny má za následok, že členovia skupiny si všímajú, kde im koľko dajú a porovnávajú: v bohatších rodinách dostanú obyčajne menej ako v ostatných a ešte aj veľa od nich žiadajú. Takto sa prostredníctvom jedného kultúrneho javu aktualizuje moment spoločenskej diferenciácie.

K estetickým kritériám, ktoré sa vzťahujú na tento jav a čiastočne naň aj vplývajú, patria hodnotiace postoje týkajúce sa technickej stránky predvedenia tanca a spevu, ako aj kvality sprievodnej hudby. Preto pred fašiangami sa herci niekoľkokrát stretnú a tanec nacvičujú, dojednávajú si muzikantov z Petrovej Vsi s bohatším nástrojovým obsadením. Oproti predchádzajúcim rokom došlo k zmenám aj v zložení skupiny, vymenili sa ľudia, používajú sa iné kostýmy. Text piesne i tanec zostali nezmenené.

„Pochovávanie basy“ ako druhý sledovaný jav nie je v obci celkom neznámy. Generácia terajších šesťdesiatnikov a starších si ešte spomína na niekdajšie vystúpenia, no neboli ešte vo veku, aby ich mohli sami hrať. Zistiť aspoň časti textu sa nám nepodarilo. Jedinou zachovanou časťou je pieseň „Sedmína z osminú to je patnáct...“, ktorá sa podľa výpovedí spievala pri tejto hre, a prešla aj do súčasných variantov.

Hra sa predvádza v utorok o polnoci. Do sály, kde prebieha posledná fašiangová zábava, vojde za sprievodu hudby smútočný sprievod (hudba hrá rovnakú melódiu ako pri pohrebe). Sprievod pozostáva zo skupiny fašiangovníkov — „šablárov“, ktorí nesú na pleciah čiernu truhlu, vpredu ide „kostolník“ s „kadidlom“ za nimi „farár“ s „pomocníkom“, ďalej „rektor“ a „spevák“ (oba sú v bežných oblekoch) a za nimi dievčatá v čiernych šatkách. Za náreku účinkujúcich sprievod obíde sálu, potom pomaly prejde do stredu miestnosti, kde na stoličky položia truhlu. Mládenci a dievčatá si kľaknú okolo nej, chrbtom k muzike stojí pri truhle „farár“ s „pomocníkom“, ktorý mu drží knihu, za nimi „rektor“ a „spevák“. Začína sa rozvíjať sama hra, ktorej obsah sa opiera o všeobecne rozšírený motív rozlúčky fašiangovníkov s basou ako so symbolom zábavy a veselia.¹⁰

Zásľuhu na obnovení hry má J. Malík, ktorý asi pred piatimi rokmi pripravil

text podľa výberovej gramofónovej platne folklóru zo západného Slovenska, kde popri inom bolo nahraté aj „pochovávanie basy“ z obce Kubrá. Prebral odtiaľ jednu časť, aj to s tvorivým zásahom do textu, ostatné dotvoril podľa základnej osnovy hry. Od starých obyvateľov získaval neúplné poznatky o jej pôvodnej podobe, a tak pripravil prvé vystúpenie. Malíkov variant je zaujímavý aj z toho hľadiska, ako autor postupoval pri jeho zostavovaní, aby hra mala úspech a bola spoločenstvom obce prijatá:

a) Základné motívy variantu z Kubrej zostali nezmenené; predpokladala sa rovnaká stavba aj pri zaniknutej domácej podobe hry.

b) Hra dostala oproti svojmu vzoru komediálnejší ráz.

c) Zdôraznila sa spojitosť hry s prostredím, čím sa vyvolal dojem jej pôvodnosti. V texte sú začlenené tieto výrazné znaky prostredia:

- názvoslovie obce („búranské dzívčence“, „je aj v Petri lék“),
- miestny dialekt,
- charakteristické mená, známe osoby v obci („tecina Ulina“ – meno má navyše komické sfarbenie; „tetka Mara v šenku“ – miestna krčmárka),
- domáca pieseň, ktorá pravdepodobne bola súčasťou pôvodného variantu („Sedmina z osminú . . .“).

V ďalšom vývoji sa tento prvý variant hry menil. J. Malík odišiel od skupiny, pribudli noví členovia, ktorí zlepšili kvalitu prednesu, pribudla nová postava („kostolník“), dali si urobiť truhlu, ktorá má nahrádzať basu. Najväčšie zmeny sa však týkali textu hry, kde členovia skupiny zmenili celé časti. Tento proces prebehol najmä v prvých rokoch predvádzania hry, no zmeny zaznamenávame aj v priebehu posledného roku. Ako vidieť, nový jav má všetky znaky variatívnosti, ale súčasne aj postupnej stabilizácie, čo pozorujeme v spôsobe predvedenia i v stavbe fabuly hry.

Spoločenské prijímanie tohto javu je

oproti predchádzajúcemu modifikované niekoľkými okolnosťami:

a) Hra sa uskutočňuje jednorazovo. Jej stavba nepredpokladá odovzdávanie odmeny hercom, čo je v rozpore s platnou normou vzťahujúcou sa na skupiny fašiangovníkov. Ak v predchádzajúcich rokoch hrávali hru zadarmo, v tomto roku požadovali od organizátorov zábavy finančnú odmenu za jej predvedenie. Spoločenstvo túto požiadavku jednoznačne odsúdilo, čo zdôvodňovalo tým, že za zvyky sa u nich nikdy neplatilo (rozlišujú platenie – darovanie) a zvlášť nie za „pochovávanie basy“.

b) na tento jav sa pamätá staršia vrstva obyvateľov obce ako na niekdajšiu súčasť fašiangových sviatkov. Preto sa chápe celým spoločenstvom ako tradičný jav, vlastný kultúre obce. Hoci si staršia generácia nepamätá presnejšiu podobu hry, v akej sa v minulosti hrávala, spomína si aspoň na jej neúplný model, ktorý je porovnateľný so súčasnou formou. Táto generácia jednoznačne zdôrazňuje, že sa to pôvodne hralo síce podobne, ale omnoho jednoduchšie a nebola to až taká výrazná paródia cirkevného obradu. Kontinuita javu sa však prerušila, pôvodná forma neexistuje ani v latentnom stave a spomínané rozdiely sú slabými pozostatkami javu v kolektívnej pamäti, aby sa mohli uplatniť ako pravidlo regulujúce súčasnú podobu tejto hry. Navyše ide o prebranie hlavných črt javu z tradičnej Iudovej kultúry inej obce (nie až takej cudzorodej), takže nedošlo k zásadnému porušeniu estetických noriem.

c) Stavba tohto javu spočíva najmä na voľných veršových útvaroch, ktoré je možné obmieňať na dosiahnutie komickejšieho efektu. Dôraz sa teda kladie na slovo (oproti tanečnej stránke „chodenia Turkov“), čo dáva voľnejší priebeh variabilite. Hra sa každoročne menila, a to nielen po textovej, ale aj po dramatickej stránke.

Predchádzajúce materiály poukazujú na to, že v skúmanom prostredí sa udržal záujem o udržiavanie fašiangových zvykov. Prístup k nim zostal v základných črtách na pôvodnom princípe, no v niečom sa musel prispôbiť novým podmienkam. Ide napr. o už spomínané obmedzenie účastníkov spoločenského života v priebehu dňa pravidelným zamestnaním obyvateľov obce. Na druhej strane však ekonomické a sociálne zabezpečenie umožnilo zvýrazniť odmenu fašiangovníkom za predvedenie tancov, čo u nich zväčšilo motiváciu (často si berú na tieto dni dovolenku) a v konečnom dôsledku prispelo nielen k udržaniu fašiangových zvykov, ale aj k ich vývoju. K nemu sa pridružila regenerácia záujmu o tradičnú ľudovú kultúru, ktorá sa postupne rozvíjala od konca šesťdesiatych rokov. Ide o logický návrat k vlastnej kultúre po časovo dostatočnom odstupe od pretrhnutia kontinuity v dôsledku spoločensko-ekonomických premien. Návrat k nej na kvalitatívne vyššom stupni bol sprevádzaný predovšetkým zmenou hodnotiacich postojov a postihol prakticky celú ľudovú kultúru. Do tohto obdobia spadá aj vznik folklórnej skupiny, ktorá popri predstaveniach v obci vystupovala aj na rôznych festivalových podujatiach, čo opäť spätne vplývalo na vývoj záujmu o vlastnú tradičnú ľudovú kultúru i na celkovú kultúru obce. Vplyv školy a masových médií je tu len samozrejмый. Takýto konglomerát vplyvov a tendencií sa prejavil aj na samých fašiangoch, a to v už spomínanom upevnení záujmu o ne ako celok, ale aj v jednotlivostiach (ustálilo sa napr. predvedenie tanca „pod šable“, ktorý bol pôvodne variabilnejší – spomínajú sa ešte „trasené a andelské šable“, prísne sa dodržiava kroj ako kostým tanečníkov, dbá sa na tradičnú stavbu celého sviatku atď.).

Tieto konštatovania by neboli úplné,

keby sme obišli funkcie fašiangových javov, ako sa prejavujú v živote daného spoločenstva.

Obchôdzky fašiangovníkov sa konajú v priebehu dňa a zúčastňujú sa na nich skupiny predvádzajúce tanec „pod šable“ (skupina mládencov, školákov, školárov) a skupina s „tancom Turkov“. Popri estetickom pôsobení sa účinkovanie týchto skupín chápe ako nevyhnutná súčasť fašiangov, pre spoločenstvo je teda dôležitým znakom fungovania určitého kultúrneho systému. V tomto zmysle ich možno považovať za znak sviatku. Túto znakovosť má najmä skupina mládencov s tancom „pod šable“. Ich vystupovanie v obci sa totiž chápe ako vlastná kultúra, tradičný domáci jav, ktorý sa v obci robí oddávna, všetci ho poznajú a môžu sa zúčastňovať na jeho predvádzaní. Objavenie sa tejto skupiny v obci je teda činiteľ, ktorý v spoločenstve vyvoláva situáciu so zaužívaným systémom pravidiel správania, ktoré každý rešpektuje a každý ich podľa vlastnej aktivity aj plní. Pre mládencov to znamená nielen predvádzať tradičný tanec vo všetkých domoch obce (pripravujú pre nich pohostenie, pečie sa obradové pečivo, ľudia vychádzajú pred dom a bavia sa na žartovaní dvojice masiek i na „vyplácaní“ mužov, ženy si s fašiangovníkmi zatancujú atď.), čím sa aktivizuje celé spoločenstvo. Ich úlohou je aj pripravovať večerné zábavy, to znamená vopred zabezpečiť miestnosť, dojednať muziku, bufet, ďalej opäť tancovať tanec „pod šable“, spoluúčinkovať pri „pochovávaní basy“ a pod. Moment tradičnosti i sviatočnosti zvyrazňuje aj ich krojové oblečenie, ktorým sa odlišujú od ostatných. Zaujímavé je aj ich úsilie dodržiavať tradičný model najmä poslednej utornejšej zábavy. Jej dôležitou súčasťou v minulosti bolo napr. preberanie „ferule“ ako znaku mládeneckého richtára ženatými mužmi od mládencov, čo úzko súviselo s fungovaním mládeneckej organizácie v obci. Spoločenský

- b) Oblečenie: kroj rozdielne
- c) Kontakt s divákom:
- jedna z masiek zis-
tí, či sú doma a čo
si chcú dať zahrať; totožné
 - na diaľku oznamu-
je: nevyvinuté:
nad hlavou prekri-
ži ruky, v ktorých
má ražeň a nôž oznámi ústne,
alebo robí rukou
= má sa hrať tanec veľký kruh = má
„pod šable“; sa hrať „tanec
nad hlavou krúži Turkov“ (pri ňom
rukou tanečníci stoja vo
= ľubovoľný tanec veľkom kruhu);
s domácimi;
 - skupina prichádza
k domu
v dvojstupe,
vpredu vedúci,
vzadu hrá muzika
do kroku; totožné
 - na dvore alebo na
ceste
pred domom
zatancujú „pod
šable“, alebo si totožné
zatancujú, prípad- (miesto „pod
ne oboje; šable“ ide „tanec
Turkov“);
 - po tanci gazdiná
zaplatí a ak pozve
ďalej, ponúka totožné
vypíť a zajesť (menej časté po-
(často obradové núkание obrado-
pečivo); vým pečivom);
 - vyplácanie mužov
„ferulou“; nemajú
- d) Spoločenské fungo-
vanie:
- v pondelok vystu-
pujú v Borskom
Mikuláši, v utorok
v Borskom Petre; totožné
 - obchádzajú postup-
ne všetky domy
v dedine; totožné
 - na záver dňa tan-
cujú krčmárovi; totožné
 - tancujú svoj tanec
na večerných
zábavách; nemajú
 - ženatí im odoberú
„ferulu“; nemajú
 - nesú truhlu pri
„pochovávaní
basy“; nevyvinuté:
v jednom roku
boli, v druhom
nie
 - organizovanie
zábav: objednáva-
nie muziky, sály,
bufetu,
vedenie zábavy. nemajú.

Porovnaním zisťujeme, že forma predvedenia nového javu sa okrem vlastného tanca a nepatrných odchýliek prispôbila tradičnému javu. Hľadá si rovnaké miesto i čo sa týka svojej funkcie, no spoločenstvo to neprijíma. Dochádza k stupňovaniu napätia vo vzťahu k historickému povedomiu spoločenstva – začína sa poukazovať na nedomáckosť „tanca Turkov“, že sa to u nich nikdy nerobilo; zástancovia zas hovoria, že tanec je pozostatkom z tureckých čias a polmesiac na veži kostola svedčí, že Turci boli aj u nich, preto sa tanec musel tancovať aj v ich obci, a teda sa môže aj dnes. Kontakt s historickým povedomím spoločenstva však vyznieva skôr negatívne. Dominantnou funkciou nového javu zostáva estetická funkcia.

Funkčný rozsah obidvoch skúmaných javov je ovplyvnený niektorými okolnosťami:

1. Obidva javy vyhovujú tradičnej štruktúre sviatku, ale ich väzba na funkcie ostatných fašiangových javov je rozdielna. Pri jednom („pochovávanie basy“) konštatujeme priamu nadväznosť na pôvodnú funkciu javu v predchádzajúcej kultúrnej vrstve (ukončenie poslednej zábavy), no súčasne rozvíja a potvrdzuje aj vžitú funkciu fašiangov v celoročnom kultúrnom kalendári (vyvrcholenie a ukončenie obdobia zábav).

Pri druhom jave („chodenie Turkov“) je to zložitejšie. Formovo je síce prispôbený obchádzkovému modelu predvádzania určitého folklórneho javu, prináša nový piesňový a tanečný prejav, ktorý je práve svojou novosťou pre kolektív zaujímavý, využíva aj v súčasnosti obľúbený tanečný repertoár, ale funkčne sa len prispôbuje tradičnému kultúrному javu („chodenie šablárov“), ktorý je v štruktúre fašiangov dominantný. Preto spoločenstvo vníma tieto dva javy ako vzájomne si konkurujúce, porovnáva ich a vtedy vystupuje do popredia moment tradičnosti. Regulácia však dnes už neprebíha iba prostredníctvom vnútorného pôsobenia kolektívnych foriem, ale tie sa uplatňujú aj v pôsobení spoločenských inštitúcií; napr. MNV rozhoduje o verejnom vystupovaní akéhokoľvek kultúrneho telesa v obci a teda aj skupín fašiangovníkov. Začína sa preferovať taká činnosť miestnych organizácií, ktorá rozvíja domáce tradície, je teda možné (ako sa v obci o tom hovorí), že novovytvorenej skupine už vystupovať nepovolí.

2. V procese začleňovania skúmaných javov do štruktúry fašiangov objavujeme väzbu na existujúce lokálne formy príbuzných kultúrnych javov a táto väzba sa odrazila predovšetkým v spôsobe ich spoločenského fungovania. Pri „chodení Turkov“ je to závislosť od paralelného javu, s ktorým sa zhoduje v časovom zaradení, v spôsobe kontaktu s divákom, v stavbe i forme predvedenia. Aplikácia tohto modelu pomohla novému javu v procese asimilácie a umožnila mu zvýrazniť dominantnú estetickú a zábavnú funkciu. Druhý skúmaný jav („pochovávanie basy“) sa zasa opiera o kolektívnu pamäť, ktorá prostredníctvom najstaršej generácie fixuje vo forme modelu predchádzajúcu podobu tejto hry. Jej tvorcovia sa opierali o zachovaný model, a to nielen v dodržaní stavby, ale hlavne vo využití jeho samej existencie, čo opäť pomohlo asimilácii nového javu. Preto

spoločenstvo považuje daný jav za súčasť tradície a nezaujíma ho spôsob, ako sa do súčasnej skladby fašiangov dostal.

Podstatná vlastnosť, ktorá vystupuje do popredia v oboch bodoch, je teda väzba nových javov na tradičnú ľudovú kultúru. Táto väzba nie je len podmienená špecifickosťou danej situácie, ale je v súčasnej vývojovej etape zákonitá. Opierame sa tu o stanovisko, že procesy ľudovej kultúry prebiehajú v uskutočňovaní konkrétnych spojení jej jednotlivých prvkov v určitom časovom úseku, pričom danú konkretizáciu predstavuje pojem úzus.¹³ Ak teda dochádza k skladbe kultúrneho systému podľa jedného zaužívaného princípu, existujú súčasne v kolektívnom vedomí modely predchádzajúcich úzov a v kultúre spoločenstva prvky, ktoré tvorili ich náplň. Paradigmatické pole štruktúry kultúry však zahŕňa množstvo ďalších prvkov rozličnej proveniencie. Konkretizácia, ktorú v ľudovej kultúre chápeme ako variant určitého úzu,¹⁴ je potom závislá od súčasných kolektívnych noriem.¹⁵ Takto sa vytvárajú podmienky pre priamy styk prvkov rôznych vývojových vrstiev (časových úsekov), ktorý zjednodušene označujeme ako kontakt súčasných foriem ľudovej kultúry s tradičnou ľudovou kultúrou.

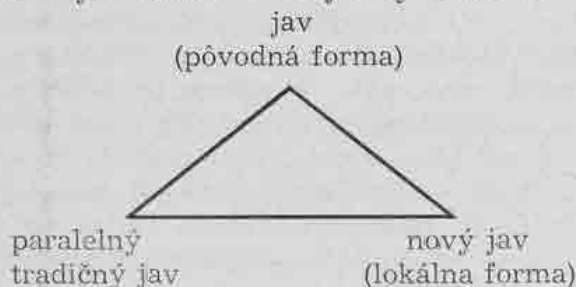
Pokúsime sa načrtnúť, ako sa táto situácia premietla na spomínanom materiáli.

Súčasná skladba fašiangov ako vybraného kultúrneho systému je výsledkom pôsobenia určitého úzu. Keďže úzus je vytváraný daným prostredím, považujeme ho za spoločenskú kategóriu. Je odrazom príslušných kolektívnych noriem, no formuje sa prostredníctvom individuálnych zásahov do štruktúry kultúrneho javu. V našom prípade to reprezentujú obidva nové javy, ktorých uskutočnenie vychádzalo z aktivity niekoľkých jednotlivcov. Podstata individuálnych vkladov v ďalšom variačnom procese spočívala v odstraňovaní prvot-

ného napätia medzi kolektívnymi normami a plánmi výrazu a významu oboch javov,¹⁶ čo sa na jednej strane odrazilo v zvýrazňovaní ich dominantnej funkcie a na druhej strane i v postupnej zmene úzu. Narušený kultúrny systém začal opäť smerovať k rovnováhe,¹⁷ čiže stal sa relatívne stabilným.

Nové kultúrne javy porušili tradičnú stavbu fašiangov, no nie v zmysle jej rozpadu. Súčasný model stavia na pôvodnom princípe, ale rozvíjajú sa niektoré vnútorné funkcie. To je pohľad zvonku. Spoločenstvo vníma nové javy diferencovane, s jedným sa stotožňuje a považuje ho za svoj, no pri druhom zdôrazňuje jeho netradičnosť. Analýza tohto javu však ukazuje na to, že dôležitejšiu úlohu tu mala väzba na paralelný, spoločenstvu vlastný kultúrny jav („chodenie šablárov“), ktorého funkcia ako dominantného javu v štruktúre fašiangov sa touto väzbou oslabil.

Vzťah nových javov k tradičnej vrstve kultúry je pre spoločenstvo určujúci. Tento vzťah ovplyvňuje predovšetkým spôsob použitia (spoločenského fungovania) javu a až prostredníctvom neho pôsobí na jeho formu. Vyplýva to zrejme z toho, že pri preberaní nového javu z iného spoločenstva alebo z iného systému kultúry existuje určitý aplikovaný vzor, ale jeho použitie a teda aj spoločenské prijímanie nemôže obísť zaužívaný systém pravidiel, ktorými sa riadi spoločenstvo v určitej situácii. Je pochopiteľné, že sprostredkujúcim článkom sa stáva taký lokálny jav tradičnej kultúry, ktorý je funkčne príbuzný. Túto situáciu možno v rovine javov znázorniť jednoduchým obrazcom vzájomných väzieb:

Vstup nového prvku do systému kultúry určitého lokálneho spoločenstva vyvoláva zložitý vnútorný proces jeho asimilácie, v ktorom má tradičná vrstva kultúry dôležitú funkciu. Prostredníctvom funkčne príbuzného tradičného javu oslabuje napätie, ktoré vzniká medzi novým kultúrnym javom a systémom kolektívnych noriem, vzťahujúcich sa na danú situáciu. Priblíženie tradičného a preberaného kultúrneho javu je v prvej fáze tesné a pozorujeme zhodu alebo príbuznosť v rôznych rovinách. Preto hovoríme, že ide o paralelné javy. Štruktúra vzájomných väzieb je komplikovaná a špecifická pre každý jednotlivý prípad. V ďalšom variačnom procese sa táto závislosť uvoľňuje a postupne sa zvýrazňuje dominantná funkcia nového javu. Nachádza si tak funkčné opodstatnenie, čo je podmienkou jeho asimilácie.

Kultúra lokálneho spoločenstva je dynamický organizmus. Analýzy nám odhaľujú neustály pohyb kultúrnych javov, ktoré vyvolávajú vznik vnútorných rozporov. Jednou zo sfér je aj prijímanie nových kultúrnych javov z iných kultúrnych systémov. Ak sme sa pokúsili nájsť funkciu tradičnej kultúry v procese, ktorý v tejto situácii vzniká, môžeme na záver zhrnúť, že má funkciu regulátora,¹⁸ čím oslabuje napätia vyvolané zmenou. Udržiava tak stabilitu a kontinuitu kultúry spoločenstva ako svojho nositeľa.

- 1 PRANDA, A.: Základné faktory procesu zmien slovenskej a českej ľudovej kultúry po druhej svetovej vojne. In: Premeny ľudových tradícií v súčasnosti I. Československo. Bratislava 1977, s. 33–56.
- 2 LANGE, O.: Celek a vývoj ve světle kybernetiky. Praha 1966, s. 27.
- 3 BOGATYRIOV, P.: Ludové divadlo české a slovenské. Bratislava 1973, s. 29–47.
- 4 LEŠČAK, M.: Výskum súčasného stavu folklóru na Slovensku — problémy, metódy, ciele. Slov. Národop., 20, 1972, s. 189.
- 5 Dejiny marxistickej dialektiky (autorský kolektív). Bratislava 1975.
- 6 Termíny používam podľa M. LEŠČAKA: K problému empirického výskumu súčasných kolektívnych estetických noriem. In: Premeny ľudových tradícií, c. d., s. 100–101.
- 7 BACHTIN, M. M.: Francois Rabelais a lidová kultúra stredoveku a renesance. Praha 1975, s. 77.
- 8 ZÁLEŠÁK, C.: Ludové tance na Slovensku. Bratislava 1964, s. 235.
- 9 KANDERT, J.: Členství v totální skupině a chování jednotlivce. Rkp. Praha 1969.
- 10 Text je uložený v archíve NÚ SAV.
- 11 TOMES, J.: Společenská funkce lidových obřadů a obyčejů a jejich změny v životě současných generací. In: Premeny ľudových tradícií — c. d., s. 126 n.
- 12 BOGATYRIOV, P.: c. d., s. 36.
- 13 Dichotómiu štruktúra — úzus aplikovala na oblasť ľudovej kultúry M. KOSOVÁ: Nad pojmiami tradícia — premeny — súčasnosť. In: Premeny ľudových tradícií, c. d., s. 111 n.
- 14 KOSOVÁ, M.: c. p., s. 120.
- 15 LEŠČAK, M.: K problému empirického výskumu, c. p., s. 101.
- 16 Zmeny v pláne výrazu a významu javu sú podmienkou vzniku variantu. Pozri KOSOVÁ, M.: c. p., s. 121.
- 17 LANGE, O.: c. d., s. 82.
- 18 LANGE, O.: c. d., s. 66.

ЭЛЕМЕНТЫ КОНСТИТУИРОВАНИЯ ТРАДИЦИИ В СОВРЕМЕННОСТИ

(На примере анализа масленичных обычаев)

Резюме

Изменения в экономической, социальной и культурной сфере жизни общества вызвали специфическое развитие народной культуры. В особенности этот процесс мы наблюдаем в деревне, где традиционная народная культура как отражение жизни предшествующих поколений теряет свои позиции, где образуется новая культура, которая соответствует образу жизни современной деревни. Часто мы находим в ней культурные явления различного происхождения, которые проникли сюда лишь недавно и стали ее прочной составной частью. Формы проникновения этих явлений в культуру общности разнообразны, но в течение периода их функционирования в новой среде мы наблюдаем некоторые одинаковые свойства: постепенно теряются черты индивидуальности и все в большей мере находит применение коллективный характер творчества, чему способствует вариационный процесс как способ их существования, они связаны с определенными семейными или календарными обстоятельствами или с определенным положением (речь идет о более свободной связи), их носите-

лем является данная общность, они функциональны, и, наряду с эстетической функцией, в них имеет место целый ряд внеэстетических функций. Эти культурные явления главным образом в способе своего существования заняли место в комплексе народной культуры в качестве его специфической составной части, причем мера их внешней знаковой родственности с традиционным слоем народной культуры различна. Анализ этих явлений позволяет отчасти раскрыть культурное микроразвитие общности в ограниченном промежутке времени.

Примером такой ситуации служит празднование масленицы в одной деревне в западной Словакии (Борски-Петер), где, наряду с традиционными явлениями, мы находим и явления новые, заимствованные из традиционной народной культуры других деревень. В обоих случаях речь идет о явлениях, связанных с масленицей, так что не произошло смещение основной функции. Однако их структурные признаки различны, что вытекает из специфичности ситуации. Тогда как в случае первого явления речь идет о повторном

возвращении в культуру общности через длительный промежуток времени (исчезло примерно в 1920 г.), так что оно непосредственно продолжает первоначальную функцию явления в предшествующем культурном слое, второе явление — совершенно новое, но функционально близкое традиционному домашнему явлению, которое в структуре масленицы служит доминантным. Общество воспринимает эти явления дифференцировано, с одним оно отождествляется и считает его своим, но у другого оно подчеркивает его нетрадиционность. Отношение новых явлений к традиционному слою культуры является, таким образом, для общества решающим.

Момент перехода обоих явлений в культуру исследуемой среды, их первое осуществление и процесс развития вплоть до вида, который они имеют сегодня, располагают одинаковой основой. Мы наблюдаем тесную связь с традиционной народной культурой, что в первую очередь оказало влияние на способ общественного функционирования новых явлений. Индивидуальные вмешательства в их форму подчинялись давлению коллективных норм, относящихся к данной ситуации, но в то же самое время посредством собственной знаковой структуры они формировали свою систему норм, что в общем означало создание такого общественного узуса, отражением которого является современная структура масленицы.

При вступлении нового элемента в систему культуры определенной локальной общности возникает сложный процесс его ассимиляции, в ко-

ного (параллельного) традиционного явления ослабляется напряжение, которое возникает между новым культурным явлением и системой, в которой важную роль играет традиционный слой культуры. Посредством функционально родственно-коллективных норм. Приближение традиционного и перенимание культурного явления на первом этапе тесно связаны, и мы можем наблюдать их совпадение или близость в различных плоскостях. Структура взаимных связей сложна и специфична для каждого отдельного случая. В последующем вариационном процессе эта зависимость становится свободнее и постепенно доминантная функция нового явления становится отчетливее. Таким образом находится его функциональное обоснование, что служит и условием его ассимиляции.

Культура локальной общности — это динамический организм. Анализ механизмов культурной коммуникации раскрывает непрерывное движение культурных явлений, которое приводит к возникновению внутренних противоречий. Одной из сфер является и заимствование новых культурных явлений из других культурных систем. Функция традиционной культуры в процессе, который протекает в этой ситуации, состоит в формировании компенсационных связей (имеет функцию регулятора), при помощи чего ослабляется напряженность, вызванная переменной. Таким образом поддерживается устойчивость и преемственность культуры общности как ее носителя.

ELEMENTE DES KONSTITUIERENS DER TRADITION IN DER GEGENWART

**(Dargestellt am Beispiel einer Analyse
der Faschingbräuche)**

Zusammenfassung

Die Veränderungen in der ökonomischen, sozialen und kulturellen Sphäre des Lebens unserer Gesellschaft hatten eine spezifische Entwicklung der slowakischen Volkskultur zur Folge. Diesen Prozeß können wir besonders auf dem Lande beobachten, wo die traditionelle Volkskultur als Reflex der Lebensweise früherer Generationen ihre Position verliert und wo sich allmählich eine neue Kultur herausbildet, die dem heutigen Lebensstil der Dorfmenschen entspricht. Häufig finden wir in dieser neuen Kultur Phänomene verschiedener Provenienz vor, die erst vor kurzem in sie eingedrungen sind und zu einem festen Bestandteil dieser Kultur wurden. Die For-

men des Eindringens dieser Phänomene in die Kultur der Dorfgemeinschaft sind verschieden, doch können wir an ihnen während ihres Bestehens in der neuen Umwelt mehrere übereinstimmende Eigenschaften feststellen: sie verlieren nach und nach ihre individuellen Züge und der kollektive Charakter des Schaffens tritt immer deutlicher hervor (dazu trägt auch der Variationsprozeß als Form ihrer Existenz bei); sie sind an eine bestimmte Gelegenheit des Familien- oder des Jahresbrauchtums gebunden (es geht dabei um eine lockere Bindung); ihr Träger ist die betreffende Gemeinschaft; sie sind funktionell, neben ihrer ästhetischen Funktion erfüllen sie

auch eine ganze Reihe außerästhetischer Funktionen.

Diese neuen Kulturererscheinungen reihen sich besonders durch die Form ihrer Existenz als spezieller Bestandteil in den Komplex der Volkskultur ein, wobei das Maß der äußeren merkmalaften Verwandtschaft mit der traditionellen Schicht der Volkskultur unterschiedlich ist. Eine Analyse dieser Erscheinungen ermöglicht es uns, die kulturelle Mikroentwicklung der Gemeinschaft in einem festgesetzten Zeitabschnitt zu verfolgen.

Ein Musterbeispiel dieser Entwicklung sind die Faschingsbräuche in Borský Peter, einem Dorf in der Westslowakei. In dieser Ortschaft finden wir neben traditionellen Bräuchen auch neue Phänomene vor, die aus dem traditionellen Kulturgut anderer Gemeinden übernommen wurden. Während es sich beim ersten Phänomen um eine Rückkehr in die Kultur derselben Gemeinschaft nach einer längeren Abwesenheit handelt (dieses Phänomen verschwand um das Jahr 1920), so daß diese Erscheinung direkt an ihre ursprüngliche Funktion in der früheren Kulturschicht anknüpft, ist das zweite Phänomen völlig neu, doch funktionell mit der traditionellen einheimischen Erscheinung verwandt, wobei das traditionelle Phänomen in der Struktur des Faschings dominant ist.

Die Dorfgemeinschaft empfindet diese Phänomene unterschiedlich: mit dem einem identifiziert sie sich und betrachtet es als ihr eigenes, aber bei dem zweiten betont sie seinen untraditionellen Charakter. Für das Kollektiv ist also die Beziehung des neuen Phänomens zur traditionellen Kulturschicht entscheidend.

Der Moment des Eindringens beider Phänomene in die Kultur des genannten Dorfes, ihre erste Realisation und der Verlauf ihrer Entwicklung bis zu ihrer heutigen Gestalt beruhen auf der gleichen Grundlage. Der Verfasser konnte eine enge Verbundenheit der neuen Erscheinungen mit der traditionellen Volkskultur feststellen, wodurch in erster Reihe die Art des gesellschaftlichen Fungierens der neuen Phänomene beeinflußt wurde. Die individuellen Eingriffe in ihre Form mußten sich dem Druck der kollektiven Norm

fügen, die sich auf die gegebene Situation beziehen. Doch formten die neuen Erscheinungen durch die Struktur ihrer Merkmale ein eigenes System von Normen, was im Endresultat die Entstehung eines neuen gesellschaftlichen Brauches bedeutete, in dem sich der heutige Aufbau des Faschings widerspiegelt.

Beim Eintritt eines neuen Elementes in das Kultursystem einer bestimmten lokalen Gemeinschaft beginnt der komplizierte Prozeß der Assimilation dieses Elementes, wobei der traditionellen Kulturschicht eine wichtige Funktion zufällt. Mit Hilfe der funktionell verwandten (parallelen) traditionellen Erscheinung vermindert die traditionelle Kulturschicht die Spannung, die zwischen dem neuen Kulturphänomen und dem System der kollektiven Normen entsteht. Die Annäherung der übernommenen an die traditionelle Kulturererscheinung ist in der ersten Phase recht intensiv, man kann zwischen ihnen eine Übereinstimmung oder eine Verwandtschaft auf verschiedenen Ebenen feststellen. Die Struktur der einzelnen Bindungen ist kompliziert und in jedem Einzelfall spezifisch. Im weiteren Verlauf des Variationsprozesses lockert sich diese Abhängigkeit und allmählich tritt die dominante Funktion der neuen Erscheinung immer mehr hervor. Sie findet auf diese Weise ihre funktionelle Begründung, die eine wichtige Begründung für ihre Assimilation ist.

Die Kultur der lokalen Gemeinschaft ist ein dynamischer Organismus. Das Studium der Mechanismen der Kulturkommunikation enthüllt uns die unaufhörliche Bewegung der Kulturererscheinungen, die innere Widersprüche und Spannungen hervorruft. Eine der Formen dieser Kommunikation ist auch die Übernahme neuer Kulturphänomene aus anderen Kultursystemen. Die Rolle der traditionellen Kultur beim Prozeß, der sich in dieser Situation abspielt, besteht in der Bildung von Kompensationsbindungen (mit der Funktion eines Regulators), womit sie die durch die Veränderungen hervorgerufenen Spannungen vermindert. Sie bewahrt auf diese Weise die Stabilität und Kontinuität der Kultur des Kollektivs als ihres Trägers.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 2

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 26, 1978, číslo 2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. BOŽENA FILOVÁ, CSc.

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevićová,
CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Výkonný redaktor *Pavol Stano*
Typografia: *Ivan Kovačević*
Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6
Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1978

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 26, 1978, № 2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсо-
ва 17

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 26, 1978, Nr. 2. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol
Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 26, 1978, No. 2.

Published quarterly by VEDA, the Publi-
shing House of the Slovak Academy of
Sciences. Managing Editors PhDr. Božena
Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19,
Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

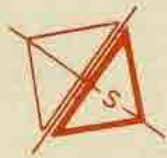
Anné 26, 1978, No. 2.

Parait quarte fois par an Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol
Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia. Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, N. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam,
Netherlands.

RIEKA

